

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340:174

DOI: 10.33663/1563-3349-2024-96-4

О. Л. ЛЬВОВА

МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Досліджуються моральні засади, на яких має здійснюватися правотворча діяльність. Підкреслюється, що аморальний закон приречений на суспільний негативізм, громадський осуд; він не виконує однієї з основних функцій права – не формує правового порядку. Акцентується увага на певних засадничих принципах правотворчої діяльності, які впливають на моральні засади суспільства, серед яких принцип верховенства права та юридичної визначеності. Наразі поширеною є тенденція у сфері правотворчості знецінювати і підмінювати моральні засади суспільства і до правового поля вводяться як стандарти такі деструктивні явища, як порнографія, задля досягнення суто суб'єктивної, індивідуалістичної мети та інтересів. У зв'язку з чим пропонується визначення терміна «правотворчі маніпуляції».

Ключові слова: верховенство права, мораль, право, правотворчість, юридична визначеність

Lvova Olena. Moral foundations of modern lawmaking: theoretical and practical aspects

The article examines the moral foundations on which lawmaking should be carried out, both in theoretical and practical and applied aspects. The author also analyzes some of the fundamental principles of lawmaking, which, if observed, contribute to the effective interaction of morality and law. The author emphasizes that law is an objective reality that always exists, and it is

© ЛЬВОВА Олена Леонідівна – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України; ORCID: 0000-0003-2985-9671; e-mail: olen.lvova@gmail.com

determined by the general social awareness of the moral, just, natural and true, which brings benefits to both individuals and society as a whole. An immoral law is doomed to social negativism and public condemnation; it does not fulfill one of the main functions of law – it does not form the legal order. The author emphasizes certain fundamental principles of lawmaking which affect the moral foundations of society. In particular, the author emphasizes the value component of the constitutional principle of the rule of law, which is based on the understanding of law as integrating, in addition to legislation, other social regulators, including moral norms, traditions, customs, etc., which are legitimized by society and are determined by the historically achieved cultural level of society. The author also emphasizes the importance of the principle of legal certainty, which is of particular practical importance in terms of the moral vector. Currently, there is a widespread tendency in lawmaking to devalue the moral foundations of society. Also, such destructive phenomena as pornography, etc. are introduced into the legal field as standards, contrary to the principles of the rule of law, legal certainty, and scientific validity, in order to achieve purely subjective, individualistic goals and interests. In this regard, the author proposes to define the term “law-making manipulations”.

Key words: rule of law, morality, law, lawmaking, legal certainty.

Вступ. Прийняття нормативно-правового акта як зовнішньої форми виразу права, що має за мету врегулювати певну сферу суспільних відносин, ще не гарантує ефективного забезпечення і функціонування даних відносин відповідно до суспільних очікувань і моральних засад українського суспільства. Зміст і суть нормативно-правового акта має стати відображенням тих ціннісних засад, які природно притаманні українському суспільству, сприйняті ним і які сприяють соціальному компромісу.

Як підкреслює Ю. Шайгородський, «суспільство, у якому досягнуто консенсусу відносно того, що є моральним, що вважати цінністю, а що ні, може розглядатися як стабільна система, оскільки ліквідується головне джерело протиріч, які породжують нестабільність, катаклізми, потрясіння» [1, с. 9]. Для уникнення цього результати правотворчої діяльності мають відповідати суспільним очікуванням, виражати історично сформовані норми моралі, звичаї і традиції, відповідати праву природному, яке існує до держави і незалежно від держави.

Відповідно процес правотворчості має відбуватися з огляду на моральні засади суспільства, в якому має панувати право як соціальна цінність. Тому, на нашу думку, суб'єкт правотворчості має зважати на соціокультурний, моральний контекст суспільного

життя, а також здійснювати спостереження та моніторинг права, яке природно або в силу традиції чи звичаїв існує у суспільних відносинах, і формалізувати його у вигляді конкретних правових норм із метою консолідації суспільства й захисту природних прав людини, особливо у сучасних умовах глобалізації.

Мета статті: дослідження моральних аспектів у процесі правотворчості як у теоретичному, так і в практико-прикладному аспектах з огляду на наявні загрози, а також аналіз деяких засадничих принципів правотворчої діяльності, дотримання яких сприяє ефективній взаємодії права і моралі.

Стан розробки проблеми. У науковому дискурсі дана проблема розкривалася у контексті взаємодії права і моралі, ідей природного права, правових законів, соціальних патологій тощо. Зокрема, В. Костицький [2] досліджував моральний зміст права як основу правопорядку; О. Костенко крізь призму соціального натуралізму викривав соціальні патології у праві [3]; Ю. Шаргородський вивчав суспільну мораль як систему цінностей, зокрема у правотворчості [1]; С. Бобровник досліджувала проблеми конфліктів і компромісів у праві, зокрема з огляду на моральні складові [4]; Л. Кучанська аналізувала злочини проти моральності у кримінальному праві України [5] тощо.

Утім, незважаючи на наявні теоретико-правові дослідження даної проблеми, моральні засади правотворчості не розглядаються як нагальні й фундаментальні засади правотворчої діяльності як у теорії права, так і в практичній правовій площині. Зокрема, досить актуальною та недослідженою залишається проблема меж між моральними та аморальними явищами, між свободою і вседозволеністю, що мало б стати законодавчою гарантією для захисту людської гідності та національної ідентичності й відповідно сприяло б оптимізації правотворчості в Україні. Також потребують поглибленого аналізу критерії, які мають ідентифікувати закон як такий, що є правовим, тобто відповідає принципу верховенства права. Особливо гостро в процесі правотворчості стоїть питання правових дефініцій, правової визначеності понять та явищ морального змісту, що запозичуються як європейські взірці до правового поля України.

Методологічною основою статті є діалектичний підхід, завдяки якому здійснено аналіз сучасної правотворчості, що стосується

сфери моральних засад суспільства, порушення яких призводять до порушення прав та інтересів як людини, так і суспільства в цілому. В дослідженні використано також системний, формально-логічний і структурно-функціональний методи.

Виклад основного матеріалу. Статтею 3 Закону України «Про правотворчу діяльність» [6] визначено основні принципи правотворчої діяльності, й деякі з них ми маємо намір обґрунтувати з огляду на їх зв'язок із суспільною мораллю. Зокрема, це верховенство права, юридична визначеність, пріоритетність забезпечення прав і свобод людини, обґрунтованість. Дотримання даних принципів з огляду на моральні засади суспільства сприятиме ефективному впливу приписів нормативно-правових актів на суспільні відносини та відповідатиме соціальним очікуванням.

Так, звертаючись до фундаментального принципу верховенства права та його офіційного тлумачення, наданого Конституційним Судом України, ми бачимо, що це «...вимагає від держави його втілення у правотворчу і правозахисну діяльність», а його суть спирається на розуміння права, яке інтегрує в себе, окрім законодавства, «...й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом» [7].

Є підстави вважати, що фундаментом даного офіційного тлумачення стала глибоко досліджувана, послідовно, науково обґрунтована відповідна правова доктрина, сформована протягом тривалого часу, з урахуванням суспільних процесів та наукових доробків, яка має дістати втілення в концепції проекту нормативно-правового акта. В іншому випадку не уникнути концептуальних помилок, коли законодавець не може відповідно відобразити наукові досягнення з конкретних правових проблем у концепції законопроекту.

Розрізнення понять права і закону як результат наукових пошуків також має враховуватися суб'єктом правотворчості, оскільки їх ототожнення призводить до хибного висновку про те, що у часи, коли не існувало держави і закону, не було й права. Таке припущення, на думку М. Коржанського, призводить до абсурду [8,

с. 52]. Тобто право є об'єктивною реальністю, що існує завжди, воно визначається загальносуспільним усвідомленням морального, справедливого, природного та істинного, що приносить благо як окремому індивіду, так і суспільству в цілому [9, с. 172].

В. Костицький наголошує, що «тільки моральний зміст права може бути основою правопорядку. Аморальний закон приречений на суспільний негативізм, громадський осуд; він не виконує однієї з основних функцій права – не формує правового порядку» [2, с. 7]. Тобто мораль є основою правопорядку, сприйнятою суспільством у цілому. Там, де відсутній правопорядок, а присутній хаос і відсутні моральні межі, там будь-які ціннісні настанови не будуть міцними й тривалими. Із цього випливає, що дія моральних норм у суспільстві через зміст нормативно-правових актів свідчить про ефективність правотворчості, а відтак про дію принципу верховенства права.

Складовою верховенства права є принцип правової визначеності, передбачений п. 1 ст. 4 Закону України «Про правотворчу діяльність», і він набуває особливого практичного значення в частині морального вектора, зокрема в процесі запровадження до правового поля термінології, яка запозичена із законодавств інших держав без урахування національної ідентичності, культури тощо. Це може призвести до настання юридичної відповідальності через неоднозначне розуміння тексту правового припису щодо необхідної чи очікуваної поведінки.

На правовій визначеності як складовій принципу верховенства права неодноразово у своїх рішеннях наголошував Конституційний Суд України: «Із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування в правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі» [10].

Слід наголосити, що при застосуванні даного принципу досить вразливими виявляються саме норми суспільної моралі, особливо у разі зміни їх суті з боку суб'єктів правотворчості. Адже такі норми формувалися у суспільстві природно, протягом тривалого часу і стали частиною менталітету, ідентичності, звичаїв, традицій і навіть складовою правового мислення і правової культури як окремої особи, так і українського народу. Тому суб'єкт правотвор-

чості в процесі своєї діяльності має таким чином сформулювати нові положення законопроекту, щоб вони, по-перше, були чітко й однозначно сприйнятими їх адресатами; по-друге, були сталими, очікуваними і передбачуваними з точки зору їх реалізації; по-третє, не суперечили чинним у суспільстві нормам суспільної моралі, позаяк особа не зможе передбачити юридичні наслідки значущих для неї дій та вчинків через неможливість відокремити модель звичної поведінки від нової.

У даному контексті доцільно згадати сучасні процеси глобалізації, які можуть бути викликом уявленням про природу людини, яка визнається в Україні на конституційному рівні найвищою соціальною цінністю (стаття 3 Конституції). Наголошуючи на ймовірних загрозах правам людини, професор С. Бобровник пише, що закони деяких демократичних країн допускають можливість одностатевих шлюбів, евтаназію, аборти на середніх строках вагітності та інші знущання над природою людини. Існує також значна кількість видів поведінки, наприклад зловживання правом, які в законі прямо не заборонені, хоча їх не можна вважати правомірними, тому що вони за своїм змістом та спрямованістю не відповідають змісту й духу права, принципам моралі та моральності. Іншими словами, таке розуміння свободи, на думку вченої, формує розбещеність, аморальний спосіб життя, бездуховність людини, відмежованість її інтересів від потреб усього суспільства, відсутність у неї почуття любові та взаємодопомоги тощо. Тобто відбувається конкуренція цінностей юридичних та духовно-моральних [4, с. 168-169].

Отже, згадане має як юридичне, так і моральне значення, адже захист невід'ємних, природних прав завжди містить моральне навантаження, бо природність є частиною життя людини, складовою ментальності й культури будь-якого суспільства. Зокрема, узагальнюючи традицію природного права, редактори популярної в світі антології з філософії права зазначають: «Мораль – не просто бажана риса, яку треба запровадити в право, а радше суттєвий елемент права, яким воно є насправді. Жоден адекватний критерій слушності певної правової норми або існування певної правової системи, мабуть, не може бути нейтральним щодо змісту, бо здебільшого саме зміст норми визначає, справедлива вона чи ні, розумна чи нерозумна» [11, с. 14].

Як підкреслює Г. Остапенко, «державна шляхом втілення права у конкретну правову норму визнає на державному рівні й забезпечує його охорону. Однак у цьому процесі важливо пам'ятати про природно-правовий підхід і про те, що втілення права у нормативний акт є не самостійним рішенням держави. Це скоріше реакція держави на ті процеси, які у суспільстві відбулись і які вимагають надання їм статусу нормативності. Держава підтримує процес такого визнання, легітимізує право, що об'єктивно існує» [12, с. 337].

Перенесемо теоретико-правовий вектор дослідження проблем моральних засад у правотворчій діяльності в юридико-практичну площину, що дасть можливість проаналізувати деякі положення нормативно-правових актів та їх проєктів, зміст яких не чітко визначено та сформульовано правотворчим суб'єктом із відхиленням від норм суспільної моралі.

13 грудня 2022 року прийнято Закон України «Про медіа» № 2849-IX [13], положення якого, на нашу думку, містять чимало термінів морального характеру, зміст яких нечітко визначений в українському правовому полі, що може призвести, зокрема, до порушення конституційного права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34 Конституції України). Наприклад, статтею 110 вказаного закону встановлюється відповідальність суб'єктів у сфері аудіовізуальних медіа, а саме: у п. 3.1 до значних порушень належать поширення висловлювань, що підбурюють до дискримінації чи утисків стосовно окремих осіб чи груп осіб за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Водночас законодавством чітко не визначаються критерії для того, щоб певні дії визнавалися дискримінаційними. І це призводить до настання юридичної відповідальності через неоднозначне розуміння встановлених обмежень, особливо якщо у суспільному сприйнятті традиційно щось є моральною нормою. Більше того, Законом України «Про медіа», зокрема у Розділі X Прикінцевих і перехідних положень у пп. 6 п. 32 визнається таким, що втратив чинність Закон України «Про захист суспільної моралі», стаття 2 якого чітко визначала суспільну мораль як «систему етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справед-

ливість» [14]. Отже, спостерігається нормативне скасування межі між моральним та аморальним в Україні.

У даному контексті не можна обійти увагою останню небезпечну для моральних засад українського суспільства законодавчу ініціативу, яка стосується декриміналізації порнографії. Так, проектом Закону України про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення його окремих положень про кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності № 12191 від 11.11.2024 р. [15] пропонується скасувати відповідальність за ввезення на територію України, виготовлення, розповсюдження або збут предметів порнографічного характеру, передбачену статтею 301 Кримінального кодексу України, і залишити її тільки у випадку їх збуту чи розповсюдження неповнолітнім. Зауважимо, що це можна з'ясувати вже на тому етапі, коли у ці злочинні дії вже будуть залучені неповнолітні. Більше того, ударом по моральних засадах українського суспільства є обґрунтування, надані у Пояснювальній записці до законопроекту. Зокрема, вказується, що необхідність прийняття таких змін обумовлена тим, що: по-перше, «відносини, передбачені даною статтею, змінюються в умовах сьогодення, осучаснюються та відповідно потребують удосконалення законодавчих норм»; по-друге, що «у більшості країн світу виготовлення та розповсюдження порнографії на побутовому рівні повнолітнім особам, а саме в особистих некорисливих мотивах, не є суспільно небезпечним»; по-третє, «прийняття даного проекту Закону сприятиме посиленню захисту малолітніх та неповнолітніх осіб у питаннях збуту серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру» і т. ін.

Отже, поширення порнографічної продукції пропонується виключити як таке, що визнається злочинно небезпечним діянням. Згідно з науково-практичним коментарем до статті 301 Кримінального кодексу України «суспільна небезпечність дій, що утворюють цей злочин, полягає в тому, що вони посягають на основні принципи суспільної моралі у сфері статевих стосунків. Такі дії знаходяться в явній суперечності з існуючими в суспільстві традиціями інтимного спілкування людей. Завдають шкоди їх моральному вихованню, особливо неповнолітніх, шляхом одіозної сексуальної інформації призводять до деформації моральних уявлень і понять про сексуальні відносини між людьми» [16, с. 602]. Тому не випад-

ково даний вид злочину поміщено у XII розділі Кримінального кодексу, який називається «Злочини проти громадського порядку і моральності». Також висновки дослідників у галузі кримінального права, як правило, єдині у тому, що громадський порядок та моральність є єдиним, нерозривним об'єктом кримінально-правової охорони, тобто при вчиненні злочинних діянь, передбачених даним розділом, обидва об'єкта порушуються одночасно [17, с. 546]. Л. Кучанська називає моральнісні засади суспільства видо-вим об'єктом злочину і визначає їх як сукупність суспільних відносин, що забезпечують певний паритет (узгодження) інтересів суспільства та окремих його членів при задоволенні їх потреб та інстинктів на підставі існуючих моральнісних норм, принципів та правил поведінки [5, с. 4].

Отже, сфера моралі визнається такою, що прямо пов'язана із громадським порядком і безпекою, і саме тому підлягає посиленому захисту.

Висновки. Виходячи з аналізу змісту нормативно-правових актів та їх проєктів можна констатувати, що правове поле України характеризується численними колізійними положеннями саме морально-правового змісту, а також можна говорити про маніпуляції у сфері правотворчості. З огляду на це пропонуємо визначення терміна «правотворчі маніпуляції»: це подання на розгляд суб'єкта правотворчої діяльності проєкту нормативно-правового акта, що використовується автором правотворчої ініціативи з метою офіційного закріплення індивідуальних, суб'єктивних інтересів в якості загальновизнаних під прикриттям суспільно значущих цінностей, захисту прав та інтересів людини, які насправді суперечать нормам Конституції України, принципу верховенства права та іншим принципам правотворчості, правилам правотворчої техніки, моральним засадам українського суспільства, не мають науково обґрунтованих висновків і здатні спричинити шкоду правопорядку та національній безпеці.

У свою чергу, складовими моральних засад суспільства можна вважати такі: природні права і свободи людини; справедливість; сім'я і шлюб; сексуальні стосунки; духовність, культура, освіта; національна та особиста ідентичність. Не може йтися про оптимізацію правотворчої діяльності в Україні за наявності гострих колізій та конфліктів щодо фундаментальних основ суспільної моралі або

якщо така діяльність відбувається всупереч принципам верховенства права та правової визначеності, що призводить до порушення основоположних прав, свобод та інтересів людини. Правотворчі зміни саме у такій чутливій сфері, як суспільна мораль, мають бути чітко визначеними і зрозумілими в процесі правореалізації.

1. Шайгородський Ю. Суспільна мораль як система цінностей. *Правові засади захисту особистісних цінностей та суспільної моралі*: зб. нормативних актів України / уклад.: Ю. Ж. Шайгородський, К. П. Меркотан. Київ: Укр. центр політ. менеджменту. 2007. 20 с. 2. Костицький В. В. Норма права як соціальний феномен: теолого-соціологічне праворозуміння. *Соціологія права*. 2015. № 3-4 (14-15). С. 3-10. 3. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу: монографія. Київ: Атіка, 2008. 352 с. 4. Бобровник С. В. Компроміс і конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу: монографія. Київ: Юридична думка, 2011. 384 с. 5. Кучанська Л. С. Поняття та система злочинів проти моральності у кримінальному праві України: автор. дис... канд. юрид. н. Київ: Академія адвокатури України, 2007. 20 с. 6. Про правотворчу діяльність: Закон України № 3354-IX від 24.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> 7. Рішення Конституційного Суду України N 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>. 8. Коржанський М. Й. Право і закон. *Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ*. 2003. № 3 (12). С. 52-54. 9. Львова О. Л. Критерії моральності і природності у сучасному правотворенні. *Альманах права*. Правовий моніторинг і правова експертиза: питання теорії та практики. 2019. Вип. 10. С. 167-175. 10. Каталог правових позицій Конституційного Суду (за рішеннями, висновками). Верховенство права // Конституційний Суд України: URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava> 11. Філософія права / за ред. Дж. Фейнберга, Дж. Коулмена; пер. з англ. П. Тарашук. Київ: Основи, 2007. 1256 с. 12. Остапенко Г. З. Принцип правової визначеності: теоретико-правові засади: монографія. Київ: Парламентське вид-во, 2013. 458 с. 13. Про медіа: Закон України № 2849-IX, {Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2710-IX від 03.11.2022, № 3136-IX від 30.05.2023}. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2849-IX#Text> 14. Про захист суспільної моралі: Закон України № 1296-IV від 20.11.2003 (Закон втратив чинність на підставі Закону № 2849-IX від 13.12.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15#Text> 15. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення його окремих положень про кримінальні правопорушення проти громадського порядку та

моральності 12191 від 11.11.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/45187> **16.** Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. 5-е вид., доп. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с. **17.** Бойченко В.П. Особливості кримінально-правового впливу на правопорушення проти суспільної моралі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2022/132.pdf

References

1. Shaihorodskiy Yu. Suspilna moral yak systema tsinnosti. *Pravovi zasady zakhystu osobystisnykh tsinnosti ta suspilnoi morali: zb-k normativnykh aktiv Ukrainy* / uklad: Yu. Zh. Shaihorodskiy, K. P. Merkotan. Kyiv: Ukr. tsentr polit. menedzhmentu, 2007. 20 s. **2.** Kostytskiy V. V. Norma prava yak sotsialnyi fenomen: teoloho-sotsiologichne pravorozuminnia. *Sotsiologhiia prava*. 2015. № 3-4 (14-15). S. 3-10. **3.** Kostenko O. M. Kultura i zakon – u protyidii zlu: monohrafiia. Kyiv: Atika, 2008. 352 s. **4.** Bobrovnyk S. V. Kompromis i konflikt u pravi: antropoloho-komunikativnyi pidkhid do analizu: monohrafiia. Kyiv: Yuryd. dumka, 2011. 384 s. **5.** Kuchanska L. S. Poniattia ta systema zlochyniv proty moralnosti u kryminalnomu pravi Ukrainy: avtoref. dys... kand. yuryd. n. Kyiv: Akad. advokatury Ukrainy. 2007. 20 s. **6.** Pro pravotvorechu diialnist: Zakon Ukrainy № 3354-IX vid 24.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> **7.** Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy N 15-rp/2004 vid 2 lystopada 2004 roku u spravi za konstytutsiinym podanniam Verkhovnoho Sudu Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen statti 69 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy sprava pro pryznachennia sudom bilsh miakoho pokarannia). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>. **8.** Korzhanskyi M. Y. Pravo i zakon. *Naukovyi visnyk Yurydychnoi akademii Ministerstva vnutrishnikh sprav*. 2003. № 3 (12). S. 52-54. **9.** Lvova O. L. Kryterii moralnosti i pryrodnosti u suchasnomu pravotvorenni. *Almanakh prava*. Pravovy monitorynh i pravova ekspertyza: pytannia teorii ta praktyky. 2019. Vyp. 10. S. 167-175. **10.** Katalog pravovykh pozytsii Konstytutsiinoho Sudu (za rishenniamy, vysnovkamy). Verkhovenstvo prava. Konstytutsiinyi Sud Ukrainy: URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava> **11.** Filosofii prava / za red. Dzh. Feinberha, Dzh. Koulmena; per. z anhli. P. Tarashchuk. Kyiv: Osnovy, 2007. 1256 s. **12.** Ostapenko H. Z. Pryntsyp pravovoi vyznachivosti: teoretyko-pravovi zasady: monohrafiia. Kyiv: Parlamentske vyd-vo, 2013. 458 s. **13.** Pro media: Zakon Ukrainy № 2849-IX, {Iz zminamy, vnesenymy zghidno iz Zakonamy № 2710-IX vid 03.11.2022, № 3136-IX vid 30.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2849-IX#Text> **14.** Pro zakhyst suspilnoi morali: Zakon Ukrainy № 1296-IV vid 20.11.2003 (Zakon vtratyv chynnist na pidstavi Zakonu № 2849-IX vid 13.12.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15#Text> **15.** Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo vdoshkonalennia yoho okremykh polozhen pro kryminalni pravoporushennia proty hromadskoho poriadku ta moralnosti 12191 vid

11.11.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/45187>
16. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar: u 2 t. 5-e vyd., dopov. Kharkiv: Pravo, 2013. T. 2 : Osoblyva chastyna / Yu. V. Baulin, V. I. Borysov, V. I. Tiutiuhin ta in. 2013. 1040 s. 17. Boichenko V.P. Osoblyvosti kryminalno-pravovoho vplyvu na pravoporushennia proty suspilnoi morali. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*. 2022. № 7. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2022/132.pdf

Lyova Olena. Moral foundations of modern lawmaking: theoretical and practical aspects

The article examines the moral foundations on which lawmaking should be carried out, both in theoretical and practical and applied aspects. The author also analyzes some of the fundamental principles of lawmaking, which, if observed, contribute to the effective interaction of morality and law. The author emphasizes that law is an objective reality that always exists, and it is determined by the general social awareness of the moral, just, natural and true, which brings benefits to both individuals and society as a whole. An immoral law is doomed to social negativism and public condemnation; it does not fulfill one of the main functions of law – it does not form the legal order. The author emphasizes certain fundamental principles of lawmaking which affect the moral foundations of society. In particular, the author emphasizes the value component of the constitutional principle of the rule of law, which is based on the understanding of law as integrating, in addition to legislation, other social regulators, including moral norms, traditions, customs, etc., which are legitimized by society and are determined by the historically achieved cultural level of society. The author also emphasizes the importance of the principle of legal certainty, which is of particular practical importance in terms of the moral vector. Currently, there is a widespread tendency in lawmaking to devalue the moral foundations of society. Also, such destructive phenomena as pornography, etc. are introduced into the legal field as standards, contrary to the principles of the rule of law, legal certainty, and scientific validity, in order to achieve purely subjective, individualistic goals and interests. In this regard, the author proposes to define the term “law-making manipulations” – is the submission to the subject of lawmaking activity of a draft legal act used by the author of a lawmaking initiative for the official implementation of individual, subjective interests, goals, relations, attitudes, etc. under the guise of socially significant values, protection of human rights and interests, which in fact contradict the provisions of the Constitution of Ukraine, the rule of law and other principles of lawmaking, rules of lawmaking technique, moral foundations of Ukrainian society, and do not have scientifically substantiated. In turn, the following can be considered components of the moral foundations of society: natural human rights and freedoms; justice; family and marriage; sexual relations; spirituality, culture, education; national and personal identity.

Key words: rule of law, morality, law, lawmaking, legal certainty.